

การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนบริเวณพื้นที่รอบวนอุทยานเขาหลวง
เขตอำเภอลาดยาว และอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์
Community Economic Development in Area Khao Luang
Forest Park: Ladyao District and Muang District,
Nakhon Sawan Province

พัชรภา สິงห์ธนสาร *

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาลักษณะเศรษฐกิจชุมชนและปัจจัยที่มีผลต่อการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และ (2) เพื่อศึกษาแนวทางในการสร้างแหล่งรายได้ใหม่ให้กับชุมชนโดยการพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวให้กับชุมชน โดยมีขอบเขตพื้นที่ชุมชนรอบวนอุทยานเขาหลวง เขตอำเภอลาดยาว และอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ การศึกษาวิจัยนี้ใช้การศึกษาเชิงสำรวจ เมื่อพิจารณาตามลักษณะข้อมูลการวิจัยจะเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผลการวิจัยพบว่า

- 1) กลุ่มเศรษฐกิจชุมชนแต่ละกลุ่มจะมีลักษณะเศรษฐกิจชุมชนด้านการผลิตและด้านการตลาดแตกต่างกันไป บางกลุ่มก็มีการเอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกันดังเช่น กลุ่มโรงสีชุมชนบ้านปากคลอง กับกลุ่มผลิตข้าวพันธุ์ดี
- 2) แนวทางในการสร้างแหล่งรายได้ใหม่ให้กับชุมชนโดยการพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวให้กับชุมชน คือน้ำตกหินลาด โดยให้มีการเขียนโครงการเพื่อขอสนับสนุนงบประมาณ และให้มีการบริหารจัดการโดยชุมชนร่วมกับกรมอุทยานฯ นอกจากนี้ทำให้

* รองศาสตราจารย์ ประจำสาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ , Email: phat-sing@hotmail.com

น้ำตกหินลาดสามารถเที่ยวได้ตลอดทั้งปีโดยสร้างอ่างเก็บน้ำ หรือสระน้ำขนาดใหญ่เป็นแหล่งรับน้ำ พร้อมทั้งหาจุดขายอื่นให้น้ำตกหินลาด รวมถึงมีการประชาสัมพันธ์ผ่านทางสถานีวิทยุ

จากการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะว่าผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยเฉพาะผู้นำชุมชน ควรให้การสนับสนุนให้ชาวบ้านในชุมชนมีการรวมกลุ่มเศรษฐกิจอย่างจริงจัง และควรจริงจังกับการพัฒนาและเข้ามาบริหารจัดการน้ำตกหินลาดเพราะจะมีส่วนสำคัญในการสร้างรายได้ให้กับครอบครัวของสมาชิกและชาวบ้านในชุมชน

คำสำคัญ : เศรษฐกิจชุมชน, การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน, วนอุทยานเขาหลวง

Abstract

The objectives of this study is (1) to study the community economic characteristics and the factors contributing to the strengthening of the community and (2) to study an approach to generate new sources of revenue to the community through the development potential of tourism location to communities in area Khao Luang Forest Park: Ladyao District and Muang District, Nakhon Sawan Province. This study was a survey study. When considered into the characteristics of the research data, this was a qualitative research by using questionnaires, interviews and focus groups as research tools.

The results of this study revealed as follows:

1) Each the community economic groups, there are differences in the nature of production and marketing. Some groups that have mutual benefits as such Ban Fark Klong Community Mill group and the Good Rice Plantings group.

2) An approach that create new sources of revenue to the community is the development of potential of tourism location, particularly, “Hin Dat waterfall”. This project should be submitted to local government for some budget giving to the community in order to developing tourism location. Moreover, Hin Dat waterfall must be managed by the community involved with The National Parks, Wildlife and Plant Conservation. Furthermore, Hin Dat Waterfall can be all the year travelling by creating a reservoir or a large pool of water, and providing another selling point in the form of eco-tourism including promote tourism location through radio stations.

From this study, the researcher would like to suggest that to whom it may concern especially the community leader should provide support to people in the community with joining community economic group seriously, and should be taken seriously in the development and management of Hin Dat Waterfall because it is an important part of creating income to family members and people in the community.

Keywords: Community Economic, Community Economic Development,
Khao Luang Forest Park

1. บทนำ

จากการพัฒนาประเทศที่เน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ พบว่าทำให้เศรษฐกิจของประเทศไทยประสบวิกฤตทางเศรษฐกิจ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการว่างงาน ปัญหาการมุ่งเอาตัวเอาเปรียบ ตลอดจนเกิดเป็นปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ทำให้แนวความคิดการพัฒนาโดยสร้างความเข้มแข็งให้กับสังคมจากฐานล่างคือครอบครัวและชุมชน ด้วยกระบวนการร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และร่วมกัน แก้ไขปัญหา ซึ่งเป็นแนวคิดของเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองที่มาจากกระแสพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง ที่พระราชทานเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2540 ถูกนำมาใช้เป็นแนวทางในการแก้ปัญหา

วนอุทยานเขาหลวงนับว่ามีสภาพธรรมชาติที่สวยงาม อากาศบนยอดเขาเย็นสบาย เหมาะแก่การท่องเที่ยว พักผ่อนหย่อนใจ และอยู่ไม่ไกลชุมชนมากนัก ในอดีตที่ผ่านมาพบว่าทรัพยากรธรรมชาติในเขตวนอุทยานเขาหลวงได้ถูกบุกรุกทำลายจากมนุษย์ โดยเฉพาะการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า การล่าสัตว์ การลักลอบหาของป่าและพืชสมุนไพรโดยปราศจากการควบคุม ตลอดจนปัญหาด้านไฟฟ้า ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติในวนอุทยานเขาหลวงเสื่อมโทรมลงจนใกล้วิกฤติ โดยเฉพาะปัญหาในเรื่องแหล่งน้ำตามลำห้วยลำธาร ที่ในอดีตมีน้ำไหลตลอดปี ต้องเหือดแห้งลงในฤดูแล้ง ทำให้ไม่มีน้ำหล่อเลี้ยงในชุมชนรอบๆ ได้ อีกทั้งสภาพธรรมชาติที่สวยงามก็ถูกทำลายลง จึงทำให้ราษฎรที่อาศัยอยู่ใกล้เคียง ตลอดจนหน่วยงานราชการ วัด และสื่อมวลชนได้เสนอแนะให้ทางราชการเร่งหามาตรการที่จะอนุรักษ์ และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติแห่งนี้ ให้กลับมาอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง ดังนั้นกรมป่าไม้ โดยป่าไม้เขตจังหวัดนครสวรรค์ จึงได้ดำเนินการประกาศจัดตั้งเป็นวนอุทยานเขาหลวงขึ้นมา เพื่อให้ได้รับการจัดการทางด้านวิชาการ อย่างมีระบบแบบแผนที่ถูกต้องเอื้ออำนวยประโยชน์ในด้านการอนุรักษ์และส่งเสริมการท่องเที่ยว แก่ประชาชนโดยส่วนรวมต่อไป

วนอุทยานเขาหลวงอยู่เขตรอยต่อของจังหวัดนครสวรรค์ และจังหวัดอุทัยธานี มีราษฎรที่อยู่อาศัยและมีที่ทำกินติดต่อกันและใกล้เคียงพื้นที่วนอุทยานเขาหลวงในเขตจังหวัดนครสวรรค์มี 3 อำเภอ คืออำเภอเมือง อำเภอลาดยาว และ อำเภอโกรกพระ 7 ตำบล คือ ตำบลหนองกรด ตำบลวังม้า ตำบลหนองยาว ตำบลบางประมุง ตำบลนากลาง ตำบลศาลา

แดง และตำบลเนินศาลา ส่วนที่อยู่ในเขตจังหวัดอุทัยธานีมี 2 อำเภอ คืออำเภอสว่างอารมณ์ และอำเภอทัพทัน 2 ตำบล คือตำบลหนองหลวง และตำบลโคกหม้อ

เนื่องจากชาวบ้านบริเวณรอบพื้นที่วนอุทยานเขาหลวงประสบกับปัญหาความยากจน ปัญหาการขาดที่ดินทำกิน ปัญหาการขาดเอกสารสิทธิ์ในที่ดิน ทำให้ชาวบ้านบางส่วนได้อาศัยที่ป่าสงวนแห่งชาติเป็นที่ทำกินโดยไม่มีเอกสารสิทธิ์ การขาดอาชีพและรายได้ที่เพียงพอต่อการดำรงชีพ รวมทั้งการขาดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นตนเพื่อยังประโยชน์ระยะยาวและอย่างยั่งยืน จึงทำให้เกิดการบุกรุกพื้นที่วนอุทยานเพื่อใช้ประโยชน์จากทรัพยากรต่างๆ อาทิปัญหาการลักลอบล่าสัตว์ป่า ซึ่งกลุ่มนายพรานนี้จะทำการจุดไฟเผาป่าด้วยวัตถุประสงค์ต่างๆ ในการล่าสัตว์แต่ละชนิด โดยเฉพาะประเภทสัตว์กึ่งป่ากินพืชเป็นอาหารและนักล่าสัตว์ป่ามักจะไม่ได้ดับไฟสนิทก่อน จึงเป็นสาเหตุสำคัญของการเกิดปัญหาไฟป่าซึ่งมักเกิดเป็นประจำในหลายพื้นที่ การบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อทำการเกษตร นอกจากนี้ยังพบว่า ความต้องการใช้สอยทรัพยากรของชุมชนในเขตวนอุทยานมีอยู่สูงมากและยากต่อการควบคุมดูแล เช่น กลุ่มหาของป่าตามฤดูกาลเช่น เห็ด หน่อไม้ ผักหวาน ไข่มดแดง ส่วนใหญ่เป็นประชาชนที่อาศัยตามแนวเขตป่ามีอาชีพเกษตรกรรม ฐานะยากจน การศึกษาต่ำ มีความจำเป็นต้องพึ่งพาผลผลิตจากป่าในการดำรงชีวิตตลอดทั้งปี ลักษณะการใช้ทรัพยากรนับจากอดีตจนถึงปัจจุบันยังขาดหลักการอนุรักษ์ ส่งผลกระทบต่อการฟื้นตัวตามธรรมชาติของทรัพยากรในพื้นที่เป็นอย่างมาก ทำให้สภาพพื้นที่เกิดความแห้งแล้งมากโดยเฉพาะในช่วงฤดูแล้ง นอกจากนั้น ยังเกิดปัญหาความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่วนอุทยานกับชุมชนที่อยู่โดยรอบวนอุทยานด้วย (จันทนา อินทปัญญา, รวีวรรณ เทนอิสสระ และ ณัฐชัย นุชชม, 2553)

งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาเพื่อหาแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนรอบวนอุทยานเขาหลวงตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง โดยในเบื้องต้นงานวิจัยนี้จะทำการศึกษาดูเฉพาะเขตอำเภอลาดยาว และอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ โดยบทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาลักษณะเศรษฐกิจชุมชนและปัจจัยที่มีผลต่อการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนรอบวนอุทยานเขาหลวง เขตอำเภอลาดยาว และอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

2.2 เพื่อศึกษาแนวทางในการสร้างแหล่งรายได้ใหม่ให้กับชุมชนโดยการพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวให้กับชุมชนรอบวนอุทยานเขาหลวง เขตอำเภอลาดยาว และอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

3. การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาแนวคิดสำคัญต่างๆ ที่นำมาใช้เพื่อหาแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนรอบ วนอุทยานเขาหลวงตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง รายละเอียดประกอบไปด้วย

3.1 แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชน

เศรษฐกิจชุมชนเป็นเศรษฐกิจที่กระจาย ไม่กระจุกตัวเหมือนเศรษฐกิจรัฐหรือเศรษฐกิจทุน เพราะมีการกระจายความเจริญ การติดต่อสื่อสารเป็นแบบแนวนอนหรือเป็นแบบกระจาย ตลาดไม่ผูกขาด ช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นเครือข่าย ดังนั้นเศรษฐกิจชุมชนจึงเป็นภาพของการกระจายความเจริญที่มีอยู่ทั่วประเทศ เพราะเป็นระบบที่คำนึงถึงศีลธรรม ครอบครัว เพื่อนบ้าน และท้องถิ่นของตนเอง มีความเสมอภาคและมีความยุติธรรมต่อกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ สังคีต พิริยะรังสรรค์ (2541, หน้า 37) ที่มองว่า การผลิตเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญที่สุดของการค้า ส่วนการแลกเปลี่ยน หรือการตลาดมีความสำคัญเป็นอันดับรองลงมา ดังนั้นผู้ผลิตและชุมชนต้องพึ่งตนเองให้ได้ เพื่อในที่สุดประเทศชาติก็สามารถพึ่งตนเองได้เช่นกันและเพื่อให้เกิดการลดต้นทุนให้การผลิต ชุมชนควรให้ความสำคัญกับทรัพยากรที่สามารถหาได้ง่าย มีมากในท้องถิ่น รวมไปถึงทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ ยิ่งกว่านั้นควรมีการนำภูมิปัญญาที่มีอยู่แล้วในท้องถิ่นมาใช้ก็จะทำให้ง่ายต่อการพัฒนายิ่งขึ้น

3.2 แนวคิดภูมิปัญญาชาวบ้าน

ปัจจุบันคนหันมามองภูมิปัญญาอันเกิดจากชาวบ้าน หรือท้องถิ่น ซึ่งเรียกรวมๆว่าภูมิปัญญาไทยเป็นสิ่งสำคัญ และควรช่วยกันอนุรักษ์ไว้ทุกๆด้าน เพราะภูมิปัญญาต่างๆ ที่เกิดขึ้นของคนไทยเกิดจากการหล่อหลอมสืบทอดกันมานาน มีการลองผิดลองถูก และสรุปออกมาเป็นวิถีชีวิตคนไทย ซึ่งมีอยู่ในชุมชนนั้นๆคู่กับสังคมไทยมานาน มาริสา โกเศยะโยธิน (2546, หน้า 85) ได้ศึกษาองค์ความรู้ และการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านในการทำนาข้าวด้วยวิธีเกษตรกรรมธรรมชาติ จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่าวิธีการสาธิตการทดลองการสอนโดยภูมิปัญญาหรือผู้รู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการศึกษาดูงาน เป็นวิธีการถ่ายทอดความรู้ที่เหมาะสมในชุมชน ส่วนการถ่ายทอดความรู้ระหว่างชุมชนต้องจัดอบรมให้ความรู้โดยวิทยากรจากหน่วยราชการ การจัดให้ศึกษาดูงาน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชนข้างเคียงจากที่กล่าวมาข้างต้น การถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านที่เกิดขึ้นในแต่ละท้องถิ่นซึ่งเดิมถูกมองข้าม ปัจจุบันถูกให้ความสำคัญ และมีค่าเป็นทุนทางสังคมที่เป็นส่วนหนึ่งให้ชุมชนและสังคมนั้นๆเข้มแข็งได้

3.3 แนวคิดเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน

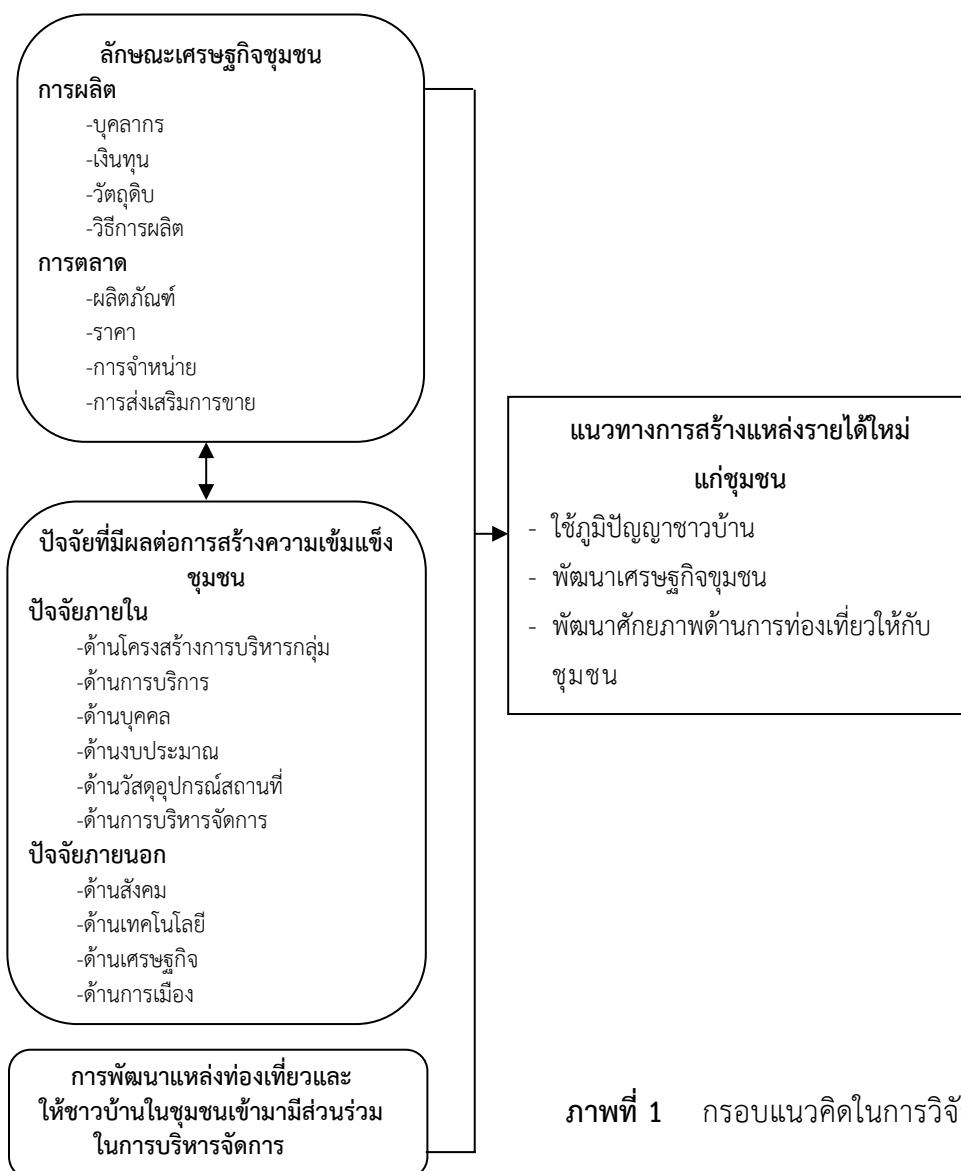
การสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการวิเคราะห์สถานการณ์ การเตรียมความพร้อมกับชาวบ้าน การระดมทุนทั้งทุนทางสังคมและการระดมทุน มีการวางระเบียบอย่างง่าย ๆ ในการบริหารจัดการ ทั้งนี้ต้องวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่ผลักดันของเศรษฐกิจชุมชน เช่น การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ กายภาพ เศรษฐกิจ และการพัฒนากลุ่ม/องค์กรชุมชน ที่ก่อให้เกิดกระบวนการของเศรษฐกิจชุมชนและการจัดสรรส่วนเกินจากการทำกิจกรรม เพื่อจัดสรรเป็นสวัสดิการของชุมชนในด้านต่างๆ อันเป็นหนทางที่สร้างความเข้มแข็งให้แก่กลุ่มเศรษฐกิจหรือชุมชน ซึ่งชุมชนบริเวณรอบวนอุทยานเขาหลวงจะมีความได้เปรียบในเรื่องของมีทรัพยากรธรรมชาติที่สวยงามเหมาะแก่การพัฒนาเป็นสถานที่ท่องเที่ยวได้ตั้งเช่นน้ำตกหินดาด หากมีการพัฒนาก็จะเป็นโอกาสที่ส่งผลกระทบต่อพัฒนาอาชีพ และกระจายรายได้ให้แก่ประชาชนในชุมชนนั่นเอง

3.4 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวให้กับชุมชน

จากการศึกษาค้นคว้าของ ชัยวุฒิ ชัยพันธุ์ (2542, หน้า 289) เรื่องแนวคิดและปรัชญาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวพบว่า การพัฒนาการเกษตรและการท่องเที่ยวอันเป็นเป้าหมายที่สนับสนุนซึ่งกันและกัน กล่าวคือ การเกษตรยั่งยืนจะนำไปสู่การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ รักษาคุณภาพและความสวยงามของสิ่งแวดล้อม สังคม ประเพณี

ตลอดจนวัฒนธรรมของชนบท เป็นการสนับสนุนการท่องเที่ยวไปด้วย ในขณะเดียวกันการบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนก็จะนำไปสู่การอนุรักษ์ด้วยเช่นเดียวกัน อันเป็นการสนับสนุนการเกษตรที่ยั่งยืน นอกจากนี้ การท่องเที่ยวจะกลายเป็นแหล่งรายได้ และการจ้างงานของชนบท ตลอดจนเป็นแหล่งรายได้เสริมของเกษตรกรที่สำคัญอีกด้วย การพัฒนาการเกษตรและการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนพร้อมกันไป จึงกลายเป็นเป้าหมายหลักของนักพัฒนาเศรษฐกิจ

สามารถสรุปกรอบแนวคิดการวิจัยได้ ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

4. ระเบียบวิธีการวิจัย

4.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนบริเวณพื้นที่รอบวนอุทยานเขาหลวง เขตอำเภอลาดยาว และอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ พิจารณาตามระเบียบวิธีวิจัยเป็นการวิจัยเชิงบรรยาย (Descriptive Research) (จิตราภา กุณทลบุตร, 2550, หน้า 49) โดยศึกษาจากสภาพการณ์ปัจจุบันของชุมชนบริเวณพื้นที่รอบวนอุทยานเขาหลวง เขตอำเภอลาดยาว และอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ เพื่อหาแนวทางพัฒนาสำหรับอนาคต ซึ่งประกอบด้วย การศึกษาเชิงสำรวจ (Survey Studies) รวบรวมข้อมูลจากชาวบ้าน และกลุ่มเศรษฐกิจชุมชนต่างๆ ตลอดจนผู้รับผิดชอบพื้นที่ในเขตชุมชนรอบวนอุทยานเขาหลวง อำเภอลาดยาว และอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจะครอบคลุม 10 หมู่บ้าน 3 ตำบล รวมถึงนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวในสถานที่ท่องเที่ยวรอบวนอุทยานเขาหลวง เพื่อให้ทราบปัญหา และแนวทางการแก้ไข เมื่อพิจารณาตามลักษณะข้อมูลการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนบริเวณพื้นที่รอบวนอุทยานเขาหลวงจะเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

ประชากร

1) นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวในสถานที่ท่องเที่ยวรอบวนอุทยานเขาหลวง เขตอำเภอลาดยาว และอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ตั้งแต่ปี 2550 ถึงปี 2556 จากรายงานสถิตินักท่องเที่ยว วนอุทยานเขาหลวง จังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานี ของวนอุทยานเขาหลวง มีจำนวนรวม 68,196 คน

ตารางที่ 1 จำนวนนักท่องเที่ยวตั้งแต่ปี 2550 - 2556

ปี	จำนวนนักท่องเที่ยว
2550	12,823
2551	14,893
2552	11,982
2553	12,079
2554	4,336
2555	4,401
2556	7,682
เฉลี่ย	68,196

ที่มา : (วนอุทยานเขาหลวง, 2557)

2) สมาชิกกลุ่มเศรษฐกิจชุมชนต่างๆ ซึ่งเป็นชาวบ้าน และผู้รับผิดชอบพื้นที่ชุมชนรอบวนอุทยานเขาหลวง เขตอำเภอลาดยาว และอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ใน 10 หมู่บ้าน 3 ตำบล ประกอบด้วย

- อำเภอลาดยาว ตำบลวังม้า (1) บ้านวังดินดาด หมู่ 6 (2) บ้านกระทุ่มลาย หมู่ 11 (3) บ้านน้ำลิม หมู่ 15 และ (4) บ้านไร่ใหญ่ หมู่ 16 ตำบลหนองยาว (1) บ้านดงหนองหลวง หมู่ 2 และ (2) บ้านวังยี่มแย้ม หมู่ 5

- อำเภอเมือง ตำบลหนองกรด (1) บ้านวังเตือ หมู่ 9 (2) บ้านวังเลา-หินก้อน หมู่ 14 (3) บ้านผาแดง หมู่ 15 และ (4) บ้านในชุม-ทุ่งแห้ว หมู่ 16

จากการสอบถามผู้ใหญ่บ้านของทั้ง 10 หมู่บ้าน 3 ตำบล พบว่า หมู่บ้านที่มีกลุ่มเศรษฐกิจชุมชนมีเพียง หมู่ 9 บ้านวังเตือ และ หมู่ 2 บ้านดงหนองหลวง

หมู่ 9 บ้านวังเตือ ประกอบด้วย (1) กลุ่มโรงสีชุมชนบ้านผากคลอง จำนวนสมาชิก 90 คน (2) กลุ่มปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ด จำนวนสมาชิก 32 คน (3) กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต จำนวนสมาชิก 150 คน (4) กลุ่มจักสานแข่ง จำนวนสมาชิก 35 คน และ (5) กลุ่มผลิตข้าวพันธุ์ดี จำนวนสมาชิก 25 คน

หมู่ 2 บ้านดงหนองหลวง ประกอบด้วย กลุ่มทอพรหมเช็ดเท้า จำนวนสมาชิก 18 คน

กลุ่มตัวอย่าง

1) จากจำนวนสมาชิกกลุ่มเศรษฐกิจชุมชนรวมทั้งหมด 350 คน จากนั้นนำมาคำนวณขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยคำนวณตามสูตรของ Yamane (1973, p.728)

$$n = \frac{N}{1 + Ne^2} = \frac{350}{1 + (350 \times .05^2)}$$

e = ความคลาดเคลื่อนของการสุ่มตัวอย่าง (.05)

N = ขนาดของประชากร

n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ระดับความเชื่อมั่น 95%

ได้ขนาดของตัวอย่างจำนวน 187 ตัวอย่าง และทำการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบง่ายโดยไม่เฉพาะเจาะจง

2) จำนวนนักท่องเที่ยวที่มาใช้บริการในเขตนอุทยานเขาหลวง ตั้งแต่ปี 2550 ถึงปี 2556 มาคำนวณหาค่าเฉลี่ย 68,196/7 ได้เท่ากับ 9,743 คน/ปี จากนั้นนำมาคำนวณขนาดของกลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยว โดยคำนวณตามสูตรของ Yamane (1973, p.728)

$$= \frac{9,743}{1 + (9,743 \times 0.05^2)} = 385 \text{ ตัวอย่าง}$$

ได้ขนาดของตัวอย่างจำนวน 385 ตัวอย่าง และทำการเลือกสุ่มตัวอย่างแบบง่ายโดยไม่เฉพาะเจาะจง

3) ชาวบ้านในเขตชุมชนบ้านไร่ใหญ่ หมู่ที่ 16 ตำบลวังม้า อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ในข้อมูล จปฐ. ปี 2556 จากสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดนครสวรรค์ (2557) พบว่ามีประชากรที่อาศัยอยู่จริงทั้งหมด 397 คน มีอายุ 15 ปีขึ้นไป จำนวน 324 คน

4.2 เครื่องมือวิจัย

- 1) แบบสอบถามสำหรับสมาชิกกลุ่มเศรษฐกิจชุมชนและนักท่องเที่ยว
- 2) แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างสำหรับประธานกลุ่มเศรษฐกิจชุมชนเกี่ยวกับลักษณะของ เศรษฐกิจชุมชน รวมถึงปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน และแบบสัมภาษณ์สำหรับเจ้าหน้าที่เกี่ยวกับ ข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับสิ่งอำนวยความสะดวกและการให้บริการในแหล่งท่องเที่ยวของวนอุทยานเขาหลวงในปัจจุบัน โดยพิจารณาจากมาตรฐาน 3 ด้าน คือ ด้านการให้ข้อมูลข่าวสารและความรู้ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก และด้านการบริการรักษาความปลอดภัย
- 3) แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างสำหรับผู้รับผิดชอบพื้นที่ชุมชนรอบวนอุทยานเขาหลวง เขตอำเภอลาดยาว และอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์
- 4) การสนทนากลุ่มระหว่างผู้ใหญ่บ้านและชาวบ้าน หมู่ 16 บ้านไร่ใหญ่ ตำบลวังม้า อำเภอลาดยาว องค์การบริหารส่วนตำบลวังม้า ผู้มีส่วนก่อตั้งแหล่งท่องเที่ยวที่มีชุมชนเข้ามาจัดการ (แหล่งท่องเที่ยวต้นแบบคือแก่งเกาะใหญ่) หัวหน้าวนอุทยานเขาหลวง และอาจารย์จากมหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์พร้อมทั้งให้ความรู้เรื่องการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน

5) การอบรมให้ความรู้แก่ชาวบ้านเกี่ยวกับการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน

4.3 การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยพัฒนามาจากข้อมูลของกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช จากวนอุทยานเขาหลวง จากอินเทอร์เน็ต และจากเอกสารที่ได้รับการรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย เป็นต้น

4.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนบริเวณพื้นที่รอบวนอุทยานเขาหลวง เขตอำเภอลาดยาว และอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ในครั้งนี้ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยนำข้อมูลที่ได้จาก (1) การทบทวนเอกสารงานวิจัยต่างๆ (2) การสัมภาษณ์เชิงลึก และจากการสนทนากลุ่ม (3) จากการสังเกต (4) จากข้อเสนอแนะและความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ได้จากแบบสอบถาม มาวิเคราะห์ค่าสถิติเชิงพรรณนา (ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน) ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป ประกอบการสังเคราะห์เพื่อให้ได้ประเด็นที่สำคัญและข้อสรุป แล้วนำเสนอตามลำดับ

5. ผลการวิจัย

ตอนที่ 1 ผลการศึกษาลักษณะเศรษฐกิจชุมชนและปัจจัยที่มีผลต่อการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนรอบ วนอุทยานเขาหลวง เขตอำเภอลาดยาว และอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

ส่วนที่ 1 ลักษณะเศรษฐกิจชุมชน

สมาชิกกลุ่มเศรษฐกิจชุมชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างคิดเป็น เพศชาย ร้อยละ 33.7 และเป็นเพศหญิง ร้อยละ 66.3 ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 55-64 ปี และจบการศึกษาเพียงระดับประถมศึกษา อาชีพหลักคือทำการเกษตร โดยรวมในการเข้าร่วมกลุ่มมีความคาดหวังเพียงจะทำให้มีรายได้เพียงพอต่อการประทังชีวิต และคิดว่าการลงทุนกับกลุ่มจะได้รับผลตอบแทนคุ้มค่าการลงทุน การเลือกเข้ากลุ่มจะพิจารณาจากความรู้ ความสามารถ ทักษะ

ฝีมือ และประสบการณ์ของตนเองว่ามีความสอดคล้องกับกลุ่ม การเข้าร่วมกลุ่มจะใช้เวลาที่ว่างจากงานประจำแล้ว

สำหรับลักษณะเศรษฐกิจชุมชนเมื่อพิจารณาเป็นรายกลุ่มจากด้านการผลิต ซึ่งประกอบด้วย บุคลากร, เงินทุน, วัตถุดิบ, วิธีการผลิต และด้านการตลาด ซึ่งประกอบด้วย ผลិតภัณฑ์, ราคา, การจำหน่าย, การส่งเสริมการขาย ได้ผลดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 สรุปลักษณะเศรษฐกิจชุมชน

กลุ่ม	ด้านการผลิต	ด้านการตลาด
กลุ่มจักสานแข่ง	บุคลากร - สมาชิกใช้เวลาว่างในการผลิตโดยผลิตที่บ้านของตนเองแล้วนำมาส่งที่กลุ่ม เงินทุน - ใช้เงินทุนส่วนตัวในการผลิต วัตถุดิบ - วัตถุดิบที่ใช้ซื้อจากคนขายโดยตรงซึ่งจะนำมาขายให้ถึงที่ โดยจะเลือกไม้ไผ่ที่มีลายยาวตรง วิธีการผลิต - ขั้นตอนการผลิตจะเริ่มจากจักสานขึ้นรูปเสร็จแล้วนำไปรมควัน จากนั้นนำมาติดหูก็จะเสร็จเรียบร้อย - ความรู้ที่ใช้ในการจักสานได้รับจากการศึกษาจากเพื่อนบ้านที่ทำอยู่ก่อน	ผลิตภัณฑ์ - สินค้าที่จำหน่ายยังไม่มีติดตรา ราคา - ราคาสินค้าจะถูกกว่าคู่แข่ง - จำหน่ายได้ราคาดีไม่เสี่ยงกับการขาดทุน ราคาค่อนข้างคงที่ การจำหน่าย - การจำหน่ายมีทั้งขายส่ง และขายปลีก - แหล่งจำหน่ายที่สำคัญคือภายในชุมชน และต่างจังหวัด การส่งเสริมการขาย - มีรถบริการจัดส่งสินค้าให้กับลูกค้า
กลุ่มปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ด	บุคลากร - แต่ละคนจะใช้เวลาตลอดทั้งวันในการผลิต เงินทุน - เงินทุนที่ใช้จะได้มาจากการกู้ยืม และการลงทุนของสมาชิก	ผลิตภัณฑ์ - สินค้าที่จำหน่ายมีการติดฉลาก ตราไฟฟ้า แต่ยังไม่มีการจดลิขสิทธิ์ ราคา - ราคาสินค้าจะถูกกว่าคู่แข่ง - จำหน่ายได้ราคาดีไม่เสี่ยงกับการขาดทุน ราคาค่อนข้างคงที่

	วัตถุดิบ - วัตถุดิบที่ใช้ซื้อจากที่ต่างๆทั้งภายในและภายนอกท้องถิ่น โดยติดต่อเองไม่ผ่านคนกลาง การคัดเลือกวัตถุดิบจะดูจากใบตรวจวิเคราะห์ธาตุอาหาร และบรรจุ วิธีการผลิต - ความรู้ที่ใช้ได้มาจากการศึกษาและฝึกอบรม ตลอดจนการศึกษาดูงานจากที่ต่างๆ	การจำหน่าย - การจำหน่ายเป็นลักษณะขายปลีก ในราคา 350 บาท/50 กิโลกรัม - แหล่งจำหน่ายที่สำคัญคือภายในชุมชน และต่างจังหวัด รวมถึงงานประจำจังหวัด เช่น งาน OTOP - ไม่มีการสำรองสินค้าเพราะส่วนใหญ่เป็นการผลิตแล้วจำหน่ายเลย การส่งเสริมการขาย - ไม่มีรถบริการจัดส่งสินค้าให้กับลูกค้า
กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต	เงินทุน - เงินทุนของกลุ่มปัจจุบันมี 2,400,000 บาท วิธีการผลิต - ให้กู้ยืมแก่สมาชิก - ให้สมาชิกใช้สมุดเงินฝากค้ำซึ่งกันและกัน	- สมาชิกจะมากู้ยืมเมื่อมีความต้องการเงิน
กลุ่มผลิตข้าวพันธุ์ดี	บุคลากร - จะใช้เวลาครึ่งวันเข้าในการผลิต เงินทุน - ได้รับเงินทุนจากหน่วยงานของรัฐ วัตถุดิบ - ในส่วนของพันธุ์ข้าวมีทั้งที่ผลิตเองและจัดซื้อจากจังหวัดชัยนาท - ปุ๋ยที่ใช้จะได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานเกษตรอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ - การพิจารณาพันธุ์ข้าวดูจากการที่ไม่มีข้าวดีด ข้าวแดง วิธีการผลิต - ความรู้ที่ใช้ได้มาจากการพบปะ	ผลิตภัณฑ์ - สินค้าที่จำหน่ายมีการติดฉลาก แต่ยังไม่มีการจดลิขสิทธิ์ ราคา - ราคาสินค้าจะถูกกว่าคู่แข่ง - ราคาไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับนโยบายของรัฐบาล การจำหน่าย - การจำหน่ายมีทั้งขายปลีก และขายส่ง - แหล่งจำหน่ายที่สำคัญคือภายในชุมชน และที่ใกล้เคียง - มีการสำรองสินค้าโดยใช้เขาค้างสินค้าของโรงสีชุมชน และโรงสีช่วยจำหน่ายด้วย การส่งเสริมการขาย - ไม่มีรถบริการจัดส่งสินค้าให้กับลูกค้า

กลุ่มโรงสีชุมชนบ้านฝางคลอง	บุคลากร - สมาชิกแบ่งงานกันทำ เงินทุน - มีการร่วมมือกับกลุ่มผลิตข้าวพันธุ์ดีในการจำหน่ายพันธุ์ข้าว - มีการให้เช่าคลังสินค้าแก่กลุ่มผลิตข้าวพันธุ์ดี - มาจากสมาชิก วัตถุดิบ - มาจากกลุ่มข้าวพันธุ์ดี วิธีการผลิต - ความรู้ที่ใช้ได้มาจากการสืบทอดจากบรรพบุรุษ - มีลานตากข้าวไว้บริการ	ราคา - ราคาสินค้าถูกกว่าคู่แข่ง - ราคาไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับนโยบายของรัฐบาล การจำหน่าย - การจำหน่ายมีทั้งขายปลีก - ขายส่ง - แหล่งจำหน่ายที่สำคัญคือภายในชุมชน และตำบลใกล้เคียง การส่งเสริมการขาย - สำหรับการจำหน่ายไม่มีรถบริการจัดส่งสินค้าให้กับลูกค้า
กลุ่มทอพรหมเช็ดเท้า	บุคลากร - สมาชิกแบ่งงานกันทำ เงินทุน - มาจากสมาชิกและการขาย ผลิตภัณฑ์ - การผลิตได้ซื้อวัตถุดิบจาก อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดอุทัยธานี - มีวิธีการคัดเลือกวัตถุดิบคือผ้าต้องยาวไม่เป็นฝอย หากสั้นจะต้องนำมาต่อก่อนทอ - มีเครื่องมือหลักที่ใช้ในการผลิตคือ กี่ ราคาประมาณ 9,000 กว่าบาท วิธีการผลิต - ความรู้ที่ใช้พื้นฐานมาจากการทอเสื้อที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษจากนั้นมาต่อยอดโดยการฝึกอบรมจากร้านขายพรหมเช็ดเท้าที่ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดอุทัยธานี	ผลิตภัณฑ์ - สินค้าไม่มีตราสัญลักษณ์ ร้านรับซื้อจะไปติดตราเอง และยังไม่มีการจดลิขสิทธิ์ ราคา - ราคาสินค้าจะเท่ากับคู่แข่ง - ราคาคงที่ไม่เปลี่ยนแปลง การจำหน่าย - การจำหน่ายมีทั้งขายปลีก และขายส่ง แต่ราคาขายส่งจะถูกกว่าราคาขายปลีกครึ่งหนึ่ง - แหล่งจำหน่ายที่สำคัญคือภายในชุมชน และขายส่งให้กับร้านขายวัตถุดิบที่ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดอุทัยธานี - ไม่มีการเช่าคลังสินค้า การส่งเสริมการขาย - ไม่มีรถบริการจัดส่งสินค้าให้กับลูกค้า

ส่วนที่ 2 ปัจจัยที่มีผลต่อการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

- สำหรับปัจจัยที่มีผลต่อการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ผู้วิจัยแยกพิจารณาเป็นปัจจัยภายในแสดงผลในรูปของจุดอ่อน จุดแข็งของแต่ละกลุ่มเศรษฐกิจที่มีผลต่อการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนประกอบด้วย 7 ด้าน และพิจารณาจากปัจจัยภายนอกแสดงผลในรูปของโอกาส อุปสรรคของแต่ละกลุ่มเศรษฐกิจที่มีผลต่อการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน 3 ด้าน ในแต่ละด้านมีรายละเอียด ดังนี้

ปัจจัยภายในแสดงผลในรูปของจุดอ่อน จุดแข็ง

1) ด้านโครงสร้างการบริหารกลุ่ม ประกอบด้วย

- (1) มีโครงสร้างในการบริหารจัดการชัดเจน
- (2) รูปแบบการทำงานเป็นระบบชัดเจน
- (3) สามารถติดต่อสื่อสารกับหน่วยงานต่างๆ เช่น องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น

องค์กรพัฒนาเอกชน เป็นต้น

2) ด้านการบริการ ประกอบด้วย

- (1) มีการจัดระบบการบริการที่ดี เป็นรูปธรรมชัดเจน
- (2) สถานที่ทำการบริการกว้างขวาง
- (3) กรรมการและสมาชิกกลุ่มเศรษฐกิจชุมชนให้การต้อนรับด้วยมนุษยสัมพันธ์ที่ดี และเป็นกันเอง

3) ด้านบุคคล ประกอบด้วย

- (1) กรรมการและสมาชิกกลุ่มเศรษฐกิจชุมชนมีทัศนคติต่อการทำงานที่ดี
- (2) สมาชิกกลุ่มมีมนุษยสัมพันธ์และความสามัคคี
- (3) ผู้นำกลุ่มมีความเข้มแข็ง เสียสละ อดทน
- (4) สมาชิกกลุ่ม มีความขยัน อดทนและเสียสละ
- (5) สมาชิกกลุ่มมีความรู้ และทักษะในการแปรรูปผลิตภัณฑ์รูปแบบใหม่ๆ
- (6) กรรมการและสมาชิกกลุ่มสามารถ อ่านออก เขียนได้
- (7) กรรมการและสมาชิกมีความรู้เรื่องการทำบัญชี การตลาด การผลิต

(8) กรรมการและสมาชิกมีความรู้ทักษะในการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น คอมพิวเตอร์

4) ด้านงบประมาณ ประกอบด้วย

- (1) การดำเนินงานโดยกลุ่มมีการระดมทุนกับสมาชิกภายในกลุ่ม
- (2) การดำเนินงานโดยกลุ่มได้งบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ

และเอกชน

- (3) มีเงินทุนหมุนเวียนเพียงพอกับการใช้จ่ายของกลุ่ม

5) ด้านวัสดุอุปกรณ์สถานที่ ประกอบด้วย

- (1) มีอุปกรณ์ในการผลิตเป็นของตัวเองและของกลุ่ม
- (2) มีอุปกรณ์ในการผลิตที่ได้มาตรฐาน
- (3) มีสถานที่ทำการที่มั่นคงแข็งแรง
- (4) มีแหล่งวัตถุดิบเพียงพอกับการผลิตและราคาไม่แพง
- (5) มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับคนรุ่นหลัง
- (6) มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการกระบวนการผลิต

6) ด้านการบริหารจัดการ ประกอบด้วย

- (1) กลุ่มมีกฎระเบียบที่ชัดเจน
- (2) มีการทำงานอย่างเป็นระบบ
- (3) กรรมการและสมาชิกกลุ่มแบ่งบทบาทและหน้าที่ชัดเจน
- (4) มีการติดต่อสื่อสาร ประชาสัมพันธ์ด้านการตลาดกับหน่วยงานภายนอก

ปัจจัยภายนอกแสดงผลในรูปของโอกาส อุปสรรค

1) ด้านสังคม ประกอบด้วย

(1) เมืองครีและหน่วยงานภาครัฐและเอกชนให้ความสนใจและช่วยเหลือด้านการบริหารจัดการ ด้านการตลาด ด้านบัญชี และ ด้านการบรรจุหีบห่อ

(2) หน่วยงานภายนอกมีการคืนข้อมูลให้กับชุมชนเพื่อตรวจ สอบความถูกต้อง และสามารถสนับสนุนข้อมูลได้อย่างถูกต้อง

2) ด้านเทคโนโลยี ประกอบด้วย

- (1) สมาชิกมีการรับข้อมูลข่าวสารมากขึ้น เป็นช่องทางการตลาดให้กับบุคคลภายนอกได้เข้ามาติดต่อโดยตรง
- (2) มีการนำเทคโนโลยีเข้ามาเก็บข้อมูลทำให้การเก็บข้อมูลมีระบบมากขึ้น
- (3) การนำเสนอข้อมูลจากหน่วยงานภายนอกเป็นปัจจุบัน
- 3) ด้านเศรษฐกิจ ประกอบด้วย
 - (1) สภาวะเศรษฐกิจของชุมชนเป็นไปตามกลไกการตลาดของประเทศสามารถจดทะเบียนและขอรับงบประมาณสนับสนุนได้
 - (2) เข้าถึงแหล่งทุนได้ง่าย
 - (3) มีศูนย์จำหน่าย OTOP ในระดับ หมู่บ้านและระดับประเทศ
 - (4) มีการทำงานรูปแบบเครือข่ายผู้บริโภคร่วม
 - (5) ต้นทุนในการผลิตลดลง
 - (6) มีการแข่งขันทางการตลาดน้อย
 - (7) สินค้าราคาดีทำให้ชาวบ้านมีงานทำเพิ่มขึ้น
- 4) ด้านการเมือง ประกอบด้วย
 - (1) นโยบายภาครัฐสนับสนุนให้มีศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์เพื่อขยายฐานการผลิตลงสู่ชุมชนท้องถิ่นมากขึ้น
 - (2) มีการส่งเสริมและสนับสนุนการใช้ทรัพยากรภายในชุมชนท้องถิ่น
 - (3) มีตลาดรองรับและจดทะเบียนรับรองกลุ่มอาชีพต่างๆมากขึ้น
 - (4) มีแหล่งทุนสนับสนุนมากขึ้น เช่น โครงการธุรกิจขนาดเล็ก โครงการธุรกิจขนาดกลาง และโครงการวิสาหกิจชุมชน

ตารางที่ 3 เมื่อพิจารณาจากปัจจัยภายในองค์กร

ศักยภาพ	กลุ่มจักสานเชิง		กลุ่มปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ด		กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต		กลุ่มผลิตข้าวพันธุ์ดี		กลุ่มโรงสีชุมชนบ้านฝากคลอง		กลุ่มทอพรหมเข็ดเต้า	
	จุดอ่อน	จุดแข็ง	จุดอ่อน	จุดแข็ง	จุดอ่อน	จุดแข็ง	จุดอ่อน	จุดแข็ง	จุดอ่อน	จุดแข็ง	จุดอ่อน	จุดแข็ง
ด้านโครงสร้างการบริหารกลุ่ม												
1. มีโครงสร้างในการบริหารจัดการ		X		X		X		X		X		X
2. รูปแบบการทำงานเป็นระบบ		X		X		X	X		X			X
3. สามารถติดต่อกับหน่วยงานต่างๆ	X			X	X			X		X	X	
ด้านการบริการ												
4. การจัดระบบการบริการ		X	X			X	X		X			X
5. สถานที่ทำการกว้างขวาง	X			X		X		X		X	X	
6. การต้อนรับด้วยมนุษยสัมพันธ์				X		X		X		X		X
ด้านบุคคล												
7. ทัศนคติต่อการทำงาน		X		X		X		X		X		X
8. สมาชิกกลุ่มมีมนุษยสัมพันธ์และความสามัคคี		X		X		X		X		X		X
9. ผู้นำกลุ่มมีความเข้มแข็ง เสียสละ อดทน		X		X		X		X		X		X
10. สมาชิกกลุ่ม มีความขยัน อดทนและเสียสละ				X		X		X		X		
11. สมาชิกกลุ่มมีความรู้ และทักษะในการแปรรูปผลิตภัณฑ์รูปแบบใหม่ๆ				X							X	
12. กรรมการและสมาชิกกลุ่มสามารถ อ่านออก เขียนได้		X		X		X	X		X			X
13. กรรมการและสมาชิกมีความรู้เรื่องการทำบัญชี การตลาด การผลิต	X			X	X		X		X			X
14. กรรมการและสมาชิกมีความรู้ทักษะในการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่	X		X		X		X		X		X	

ด้านงบประมาณ												
15.การระดมทุนกับสมาชิก ภายในกลุ่ม	X			X		X	X		X		X	
16.งบประมาณสนับสนุนจาก หน่วยงานภาครัฐและเอกชน	X		X		X			X		X		
17. เงินทุนหมุนเวียนเพียงพอ กับการใช้จ่ายของกลุ่ม		X	X			X		X		X		X
ด้านวัสดุอุปกรณ์สถานที่												
18.อุปกรณ์เป็นของตัวเองและขอ กลุ่ม		X		X				X		X		X
19. อุปกรณ์ได้มาตรฐาน		X		X				X		X		X
20. สถานที่ทำการที่มั่นคง แข็งแรง		X		X		X		X		X		X
21. แหล่งวัตถุดิบเพียงพอต่อการ ผลิตและราคาไม่แพง				X								X
22. การถ่ายทอดองค์ความรู้ ให้กับคนรุ่นหลัง	X			X	X		X		X		X	
23. การนำเทคโนโลยีมาใช้ในการ กระบวนการผลิต	X			X							X	
ด้านการบริหารจัดการ												
24. กลุ่มมีกฎระเบียบที่ชัดเจน		X		X				X		X		X
25. การทำงานอย่างเป็นระบบ				X								X
26. กรรมการและสมาชิกกลุ่ม แบ่งบทบาทและหน้าที่ชัดเจน				X			X		X			X
27. การติดต่อสื่อสาร ประชาสัมพันธ์ด้านการตลาด กับหน่วยงานภายนอก	X		X					X		X	X	

ตารางที่ 4 เมื่อพิจารณาจากปัจจัยภายนอกองค์กร

ศักยภาพ	กลุ่มจักสานแข่ง		กลุ่มปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ด		กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต		กลุ่มผลิตข้าวพันธุ์ดี		กลุ่มโรงสีชุมชนบ้านฝาคคลอง		กลุ่มทอพรหมเช็ดเท้า	
	โอกาส	อุปสรรค	โอกาส	อุปสรรค	โอกาส	อุปสรรค	โอกาส	อุปสรรค	โอกาส	อุปสรรค	โอกาส	อุปสรรค
ด้านสังคม 28. มีองค์กรและหน่วยงานภาครัฐและเอกชนให้ความสนใจและช่วยเหลือด้านการบริหารจัดการ ด้านการตลาด ด้านบัญชี และด้านการบรรจุหีบห่อ		X		X		X		X		X		X
29. หน่วยงานภายนอกมีการคืนข้อมูลให้กับชุมชนเพื่อตรวจสอบความถูกต้อง และสามารถสนับสนุนข้อมูลได้อย่างถูกต้อง		X		X								X
ด้านเทคโนโลยี 30. สมาชิกมีการรับข้อมูลข่าวสารมากขึ้นเป็นช่องทางการตลาดให้กับบุคคลภายนอกได้เข้ามาติดต่อโดยตรง	X		X									X
31. มีการนำเทคโนโลยีเข้ามา		X		X		X		X		X		X

เก็บข้อมูลทำให้ การเก็บข้อมูลมี ระบบมากขึ้น												
32. การนำเสนอ ข้อมูลจาก หน่วยงาน ภายนอกเป็น ปัจจุบัน		X		X								X
ด้านเศรษฐกิจ 33. สภาวะ เศรษฐกิจของ ชุมชนเป็นไป ตามกลไก การตลาดของ ประเทศ สามารถจด ทะเบียนและ ขอรับ งบประมาณ สนับสนุนได้		X		X							X	
34.เข้าถึงแหล่ง ทุน		X		X			X		X		X	
35. มีศูนย์ จำหน่าย OTOP ในระดับ หมู่บ้ นและระดับ ประเทศ		X	X									X
36. มีการทำงาน รูปแบบ เครือข่าย ผู้บริโภค			X									
37. ต้นทุนใน การผลิตลดลง								X		X		X
38. มีการแข่งขัน ทางการตลาดน้อย	X			X							X	

39. สินค้าราคาดี ทำให้ชาวบ้านมี งานทำเพิ่มขึ้น	X											X
ด้านการเมือง 40. นโยบาย ภาครัฐสนับสนุน ให้มีศูนย์ จำหน่าย ผลิตภัณฑ์เพื่อ ขยายฐานการ ผลิตลงสู่ชุมชน ท้องถิ่นมากขึ้น				X			X		X			
41. มีการส่งเสริมและสนับสนุน การใช้ทรัพยากร ภายในชุมชน ท้องถิ่น	X			X								X
42. มีตลาดรองรับ และจดทะเบียน รับรองกลุ่มอาชีพ ต่างๆมากขึ้น				X								
43. มีแหล่งทุน สนับสนุนมากขึ้น เช่น โครงการ ธุรกิจขนาดเล็ก โครงการธุรกิจ ขนาดกลาง และ โครงการ วิสาหกิจชุมชน		X		X			X		X			

ตอนที่ 2 ผลการศึกษาแนวทางในการสร้างแหล่งรายได้ใหม่ให้กับชุมชนโดยการพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวให้กับชุมชนรอบวนอุทยานเขาหลวง เขตอำเภอลาดยาว และอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

แหล่งท่องเที่ยววนอุทยานเขาหลวงประกอบด้วย ยอดเขาหลวง, จุดชมวิวล้างวนอุทยาน, ถ้ำธารทิพย์, น้ำตกหินดาด, น้ำตกโกรกพนม, น้ำตกโกรกเสลา, น้ำตกโกรกกระแปง, น้ำตกโกรกซ่า, ถ้ำบ่อยา, ถ้ำเขาพระ และถ้ำเขาฤาษี จากข้อมูลทั่วไปของนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวที่เข้ามาใช้บริการส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุระหว่าง 20-30 ปี นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นนักเรียน/นักศึกษา ซึ่งส่วนใหญ่จะมีรายได้ระหว่าง 5,000-10,000 บาท มีประวัติการมาท่องเที่ยวที่วนอุทยานเขาหลวงมากที่สุดคือถ้ำบ่อยา ซึ่งปัจจุบันอยู่ภายใต้การดูแลของวัดถ้ำเขาบ่อยา ในส่วนของน้ำตกที่อยู่ในเขตอำเภอลาดยาว และอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ที่นักท่องเที่ยวชอบมาเที่ยวมากที่สุดคือน้ำตกหินดาด ประกอบกับงานวิจัยของจินทนา อินทปัญญา, รวิวรรณ เทนอิสสระ และ ณัฐธชัย นุซชม (2553) ยังพบว่า มีความเหมาะสมที่จะพัฒนาผู้วิจัยจึงมุ่งการพัฒนาน้ำตกนี้

ส่วนที่ 1 ในส่วนของนักท่องเที่ยว

ความคิดเห็นเกี่ยวกับสิ่งอำนวยความสะดวกและการให้บริการในแหล่งท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวที่มีต่อวนอุทยานเขาหลวง โดยรวมแล้ว มีความพึงพอใจต่อการให้บริการในด้านต่างๆในแหล่งท่องเที่ยวของวนอุทยานเขาหลวงในระดับปานกลาง ยกเว้นด้านการดูแลรักษาให้แหล่งท่องเที่ยวคงความเป็นธรรมชาติอยู่ในระดับค่อนข้างมาก

ตารางที่ 4 ค่าคะแนนเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความพึงพอใจของ
นักท่องเที่ยวต่อการให้บริการในแหล่งท่องเที่ยวของวนอุทยานเขาหลวง

ที่	รายการ/ข้อคำถาม	รวม		
		$\bar{x}$	S.D.	แปล
1	ความสะดวกของเส้นทางเดินทางมายังวนอุทยาน	3.39	0.87	ปานกลาง
2	มีการแจ้งเหตุการณ์ท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศ	3.45	2.17	ปานกลาง
3	มีป้ายบอกเส้นทางที่ชัดเจนในการเดินทางมายังวนอุทยาน	3.37	0.81	ปานกลาง
4	สภาพ/ขนาดของถนนในอุทยาน	3.26	0.79	ปานกลาง
5	ที่จอดรถ	3.29	0.81	ปานกลาง
6	การอำนวยความสะดวก/การให้บริการของเจ้าหน้าที่	3.37	0.79	ปานกลาง
7	การให้ความรู้เกี่ยวกับระเบียบปฏิบัติต่างๆสำหรับการท่องเที่ยวในวนอุทยาน	3.37	0.84	ปานกลาง
8	ป้าย/เอกสารสิ่งพิมพ์ที่ให้ความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ	3.31	0.81	ปานกลาง
9	ป้าย/เอกสารคำเตือน	3.32	0.81	ปานกลาง
10	ป้าย/เครื่องหมายบอกสถานที่ ทิศทาง ระยะทาง แผนที่หรือแผนผัง	3.32	0.82	ปานกลาง
11	ออกแบบสิ่งปลูกสร้างและสิ่งอำนวยความสะดวกกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม	3.40	0.85	ปานกลาง
12	ความเพียงพอของจำนวนห้องสุขา	3.19	0.85	ปานกลาง
13	ความสะอาดของห้องสุขา	3.17	0.82	ปานกลาง
14	ความเพียงพอของศาลาหรือซุ้มพักคอย ม้านั่ง โต๊ะ เก้าอี้	3.18	0.79	ปานกลาง
15	สุขลักษณะของร้านค้า/ร้านอาหาร	3.15	0.79	ปานกลาง
16	ราคาอาหารและเครื่องดื่ม	3.12	0.80	ปานกลาง
17	ความเพียงพอของอาหารและเครื่องดื่ม	3.12	0.81	ปานกลาง
18	ระบบน้ำใช้และความเพียงพอ	3.21	0.75	ปานกลาง
19	ไฟฟ้า/แสงสว่าง	3.25	0.81	ปานกลาง
20	โทรศัพท์สาธารณะ/การติดต่อสื่อสารกับพื้นที่นอกวนอุทยาน	3.04	0.87	ปานกลาง
21	จำนวนของถังขยะ/ภาชนะรองรับขยะ	3.20	0.83	ปานกลาง
16	ราคาอาหารและเครื่องดื่ม	3.12	0.80	ปานกลาง
22	การจัดเก็บขยะ	3.27	0.82	ปานกลาง
23	การดูแลและรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว	3.36	0.81	ปานกลาง
24	การดูแลรักษาให้แหล่งท่องเที่ยวคงความเป็นธรรมชาติ	3.51	0.88	ค่อนข้างมาก

ส่วนที่ 2 ในส่วนของเจ้าหน้าที่

แยกพิจารณาเป็นมาตรฐานด้านการบริการ 3 ด้าน ได้แก่ มาตรฐานที่ 1 ด้านการให้ข้อมูลข่าวสารและความรู้ มาตรฐานที่ 2 ด้านการให้บริการสิ่งอำนวยความสะดวก และ มาตรฐานที่ 3 ด้านบริการรักษาความปลอดภัย ตามมาตรฐานการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ฉบับสมบูรณ์ที่ได้จากการศึกษาของกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (มปป) ที่ได้จากการประชุมเชิงปฏิบัติการ 2 ครั้ง โดยเชิญผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการ ผู้บริหาร และผู้ที่เกี่ยวข้อง เข้าร่วมประชุม ณ วันที่ 16 มีนาคม 2549 ดังนี้

มาตรฐานที่ 1 ด้านการให้ข้อมูลข่าวสารและความรู้

สิ่งที่ต้องมีพอ ได้แก่ ป้ายสื่อความหมาย ป้ายประกาศเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับทราบข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว และอัตราค่าบริการ ศูนย์บริการนักท่องเที่ยวสามารถมองเห็นได้ชัดเจนและเข้าถึงได้โดยสะดวก ศูนย์บริการนักท่องเที่ยวก่อนเดินทางเข้าถึงพื้นที่วนอุทยาน ป้ายสื่อความหมาย ป้ายประกาศ เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับทราบข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวที่ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว เอกสารแผ่นพับที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว และเส้นทางการเดินทางท่องเที่ยวไว้บริการแก่นักท่องเที่ยวที่ศูนย์บริการบริการด้านข้อมูลข่าวสารโดยจัดนิทรรศการแสดงประวัติความเป็นมาของวนอุทยาน ข้อควรปฏิบัติในการท่องเที่ยวและข้อมูลอื่นๆตามความเหมาะสม การปฐมมนิเทศนักท่องเที่ยวก่อนเข้าไปท่องเที่ยวในพื้นที่วนอุทยาน มัคคุเทศก์ หรือเจ้าหน้าที่นำศึกษาธรรมชาติหรือนำเที่ยว และระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตในการให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวในวนอุทยาน สิ่งที่ไม่มีเลย ได้แก่ ศูนย์บริการนักท่องเที่ยวที่ตั้งอยู่ในพื้นที่เป็นศูนย์กลางเชื่อมต่อกับจุดท่องเที่ยวอื่นๆ และเจ้าหน้าที่ให้บริการด้านข้อมูลข่าวสารที่สามารถสื่อสารภาษาต่างประเทศได้

มาตรฐานที่ 2 ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก

สิ่งที่ต้องมีพอเพียงได้แก่ การดูแลรักษาที่พักให้สะอาด ที่พักสำหรับกางเต็นท์พักแรมที่ปลอดภัย ห้องน้ำ ห้องสุขาสำหรับนักท่องเที่ยวบริเวณที่กางเต็นท์พักแรมที่สะอาด ถูกสุขอนามัยและมีจำนวนพอเพียง การจัดสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยวสำหรับคน

พิการ มีเจ้าหน้าที่ให้บริการตลอดเวลาของการให้บริการ มีระบบการกำจัดเศษอาหารและของเสียอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ

สิ่งที่มีแต่ไม่พอ ได้แก่ ที่พักสำหรับนักท่องเที่ยวที่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่ให้บริการด้านที่พัก สิ่งอำนวยความสะดวกในที่พักรวมเหมาะสม ร้านอาหารตั้งอยู่ในบริเวณที่เหมาะสม และนักท่องเที่ยวเข้าถึงได้โดยสะดวก อาหารและเครื่องดื่มต้องมีคุณภาพ ราคาอาหารและเครื่องดื่มไม่เอาเปรียบนักท่องเที่ยว บริเวณร้านอาหาร ที่จำหน่ายอาหาร ที่นั่งรับประทาน และภาชนะใส่อาหารต้องสะอาด ถูกหลักสุขาภิบาลอาหาร เจ้าหน้าที่ผู้ให้บริการอาหารและเครื่องดื่มต้องมีสุขภาพดี การจัดบริการอาหารและเครื่องดื่มแก่นักท่องเที่ยวสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น สิ่งอำนวยความสะดวกในการให้บริการร้านอาหารที่เหมาะสมกับพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว

สิ่งที่ไม่มีเลย ได้แก่ บริเวณด้านเก็บค่าบริการมีสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม มีบริการรับฝากสัตว์เลี้ยงโดยมีกรงที่แข็งแรงและตั้งอยู่ในบริเวณที่เหมาะสม ร้านสวัสดิการของวนอุทยานเขาหลวงตั้งอยู่ในบริเวณที่เหมาะสม และนักท่องเที่ยวเข้าถึงได้สะดวก การป้องกันและควบคุมแมลงและสัตว์นำโรคบริเวณร้านอาหาร และการจำหน่ายของที่ระลึก

มาตรฐานที่ 3 ด้านการบริการรักษาความปลอดภัย

สิ่งที่มีพอเพียงได้แก่ การเตรียมเส้นทางหนีภัยหรือแผนการอพยพนักท่องเที่ยวออกจากแหล่งท่องเที่ยวในกรณีที่เกิดเหตุการณ์ฉุกเฉิน

สิ่งที่มีแต่ไม่พอ ได้แก่ มาตรการรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยวในบริเวณที่พัก/แหล่งท่องเที่ยว อุปกรณ์ และเครื่องมือบรรเทาสาธารณภัยในบริเวณที่พักแรมของนักท่องเที่ยว การติดตั้งป้าย สัญญาณเตือนภัย ในบริเวณที่พักแรมของนักท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย ปฏิบัติงานในบริเวณที่พักและแหล่งท่องเที่ยวตลอดเวลา ระบบสื่อสารเพื่อความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว สัญญาณเตือนภัยที่มีประสิทธิภาพและสามารถใช้งานได้ และยานพาหนะที่ให้บริการนักท่องเที่ยวต้องมีความปลอดภัยและต้องมีอุปกรณ์เพื่อรักษาความปลอดภัยที่เหมาะสม

สิ่งที่ไม่มีเลย ได้แก่ หน่วยแพทย์ประจำแหล่งท่องเที่ยวในช่วงเทศกาลที่มีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก และคู่มือการท่องเที่ยวอย่างปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยวทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ

จากมาตรฐานการท่องเที่ยวทั้ง 3 ด้าน พบว่า วนอุทยานเขาหลวงยังมีหลายส่วนที่ไม่เข้าตามมาตรฐานขณะเดียวกันวนอุทยานเขาหลวงได้รับการจัดสรรงบประมาณแต่ละปีน้อยมาก ประกอบกับขาดแคลนบุคลากรที่ปฏิบัติหน้าที่ ซึ่งหากต้องการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้เป็นแหล่งรายได้ใหม่ให้กับชุมชนแล้วนั้น จำเป็นต้องสร้างมาตรฐานในส่วนที่ยังขาดไปให้ได้ โดยในงานวิจัยนี้จะขอกล่าวถึงในกรณีของน้ำตกหินลาดเท่านั้น จึงนำไปสู่การสนทนากลุ่มระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหลายประกอบด้วยระหว่าง ผู้ใหญ่บ้านและชาวบ้านหมู่ 16 บ้านไร่ใหญ่ ตำบลวังม้า อำเภอลาดยาว, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลวังม้า, ผู้มีส่วนก่อตั้งแหล่งท่องเที่ยวที่มีชุมชนเข้ามาจัดการ (แหล่งท่องเที่ยวต้นแบบแก่งเกาะใหญ่), หัวหน้าวนอุทยานเขาหลวง และอาจารย์จากมหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

ส่วนที่ 3 การสนทนากลุ่ม

จากการสนทนากลุ่มพบประเด็นปัญหา และแนวทางแก้ปัญหา ดังนี้

ประเด็นที่ 1 จะสามารถหางบประมาณได้จากที่ใดได้บ้าง: สำหรับเรื่องจัดหางบประมาณ แนวทางแก้ปัญหา คือให้มีการเขียนโครงการเพื่อขอสนับสนุนงบประมาณ จากองค์การบริหารส่วนตำบล และในระดับจังหวัด นอกจากนี้ยังสามารถของบสนับสนุนจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ด้วย

ประเด็นที่ 2 จะสามารถแก้ปัญหาเรื่องความไม่เพียงพอของเจ้าหน้าที่ได้อย่างไร: สำหรับเรื่องความไม่เพียงพอของเจ้าหน้าที่ น้ำตกหินลาดอยู่ในความดูแลของวนอุทยานเขาหลวงของกรมอุทยานฯ จริง และในอนาคตบริเวณนี้จะมีการพัฒนาเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าในอนาคตด้วย การดำเนินการใดๆต้องได้รับอนุญาตจากกรมอุทยานฯ แต่อย่างไรก็ตามกรมอุทยานฯมิได้หวงการเข้าไปดำเนินการ บริหารจัดการโดยชุมชนแต่อย่างใด เพียงแต่ขอให้กรมอุทยานฯเข้าไปมีส่วนร่วมด้วยเพื่อให้การบริหารจัดการอยู่ภายในของเขตที่ไม่กระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติในภาพรวม แต่หากแหล่งท่องเที่ยวใดชุมชนสามารถบริการจัดการเองได้

กรมอุทยานฯ ก็จะทำให้ดำเนินการได้เลย เจ้าหน้าที่ของรัฐมีหน้าที่เพียงกำหนดนโยบายเพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน

ประเด็นที่ 3 จะสามารถทำให้น้ำตกหินลาดมีน้ำไหลตลอดทั้งปีได้อย่างไร เพราะปัจจุบันจะมีน้ำเพียงช่วงหน้าฝนเท่านั้น: สำหรับเรื่องการทำให้น้ำตกหินลาดมีน้ำไหลตลอดทั้งปีสามารถทำได้โดยสร้างอ่างเก็บน้ำ หรือสระน้ำขนาดใหญ่เป็นแหล่งรับน้ำที่ด้านล่าง เวลาหน้าฝนน้ำจะไหลมาลงที่อ่าง พอช่วงไหนไม่มีน้ำก็จะใช้วิธีสูบน้ำกลับไปด้านบนแล้วปล่อยลงไปตามทางน้ำตกเดิม หากไม่สร้างอ่างไว้ด้านล่าง ก็สามารถสร้างไว้ด้านบนได้เช่นเดียวกัน การจะตัดสินใจว่าทำบริเวณใดจึงจะเหมาะสมนั้น ควรให้มีทีมสำรวจพื้นที่ทำการสำรวจสภาพทางกายภาพก่อน

ประเด็นที่ 4 จะสามารถหาจุดขายอื่นให้กับน้ำตกหินลาดนอกเหนือจากปริมาณน้ำที่ไหลได้หรือไม่: สำหรับเรื่องหาจุดขายอื่นให้น้ำตกหินลาด สามารถทำได้โดยทำในลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร (เชิงนิเวศน์ หรือการท่องเที่ยวสีเขียว) หรืออาจจะทำในลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ซึ่งสามารถทำได้เนื่องจากด้านบนน้ำตกจะมีจุดชมวิวมหัศจรรย์ ที่มีทัศนียภาพที่สวยงาม

ประเด็นที่ 5 จะสามารถประชาสัมพันธ์อย่างไรให้นักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น: สำหรับเรื่องการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว ภายในชุมชนควรมีการปรึกษากันหาทางพัฒนาแต่ละจุดให้สวยงาม โดยพิจารณาว่าจุดไหนจะสามารถเป็นจุดขายได้ และมีการประชาสัมพันธ์ผ่านทางสถานีวิทยุ และเพิ่มการท่องเที่ยวในลักษณะอื่นนอกจากน้ำตกด้วย รวมถึงให้นำพืชท้องถิ่นมาขาย เช่น ผักหวาน และเห็ดโคน เป็นต้น รวมถึงทางวนอุทยานเขาหลวง และชาวบ้านในพื้นที่ต้องประสานความร่วมมือเพื่อสร้างความพึงพอใจในด้านการบริการนักท่องเที่ยว และนำไปสู่การอบรมเพื่อให้ความรู้กับชาวบ้านในพื้นที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน

ส่วนที่ 4 การอบรม

ผลจากการอบรมพบว่าชาวบ้านมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนเพิ่มขึ้น และต้องการให้มีการพัฒนาน้ำตกหินลาด เพื่อให้เป็นแหล่งรายได้อีกทางหนึ่งให้กับชาวบ้านหมู่ 16 ตำบลวังม้า

6. สรุปและอภิปรายผล

วัตถุประสงค์ที่ 1 สรุปและอภิปรายผลได้ว่า ชุมชนรอบวนอุทยานเขาหลวง เขตอำเภอลาดยาว และอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ที่มีกลุ่มเศรษฐกิจชุมชนในเขตมีเพียง หมู่ 9 บ้านวังเดื่อ และ หมู่ 2 บ้านดงหนองหลวง ประกอบด้วย (1) กลุ่มโรงสีชุมชนบ้านฝากคลอง (2) กลุ่มปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ด (3) กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต (4) กลุ่มจักสานแข่ง (5) กลุ่มผลิตข้าวพันธุ์ดี (6) กลุ่มทอพรหมเช็ดเท้า แต่ละกลุ่มจะมีลักษณะเศรษฐกิจชุมชนด้านการผลิต และด้านการตลาดแตกต่างกันไป บางกลุ่มก็มีการเอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกันดังเช่น กลุ่มโรงสีชุมชนบ้านฝากคลอง กับกลุ่มผลิตข้าวพันธุ์ดี บางกลุ่มก็ไม่ได้มีการผลิตสินค้าแต่เป็นลักษณะของการเป็นแหล่งเงินทุนให้กับสมาชิกไปลงทุนทำการผลิตหรือประกอบอาชีพอื่นอีกต่อ เช่นกลุ่มออมทรัพย์ นอกจากนี้ยังพบว่าชาวบ้านส่วนใหญ่จะเป็นสมาชิกกลุ่มเศรษฐกิจชุมชนมากกว่า 1 กลุ่ม แสดงให้เห็นว่า ชาวบ้านให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่ม ในส่วนหมู่บ้านอื่นๆที่ไม่มีกลุ่มเศรษฐกิจชุมชนจากการสัมภาษณ์พบว่าเกิดจากชาวบ้านประสบกับปัญหาเรื่องความพร้อมที่จะมารวมกลุ่มกัน เช่น ด้านที่ตั้งกลุ่ม คนที่มีความต้องการที่จะผลิตสินค้าชนิดเดียวกัน แต่มีบ้านอยู่ไกลกันจึงตัดสินใจไม่ได้ว่าควรตั้งกลุ่มที่ใด รวมถึงเรื่องเงินลงทุน เช่น การทอพรหมเช็ดเท้า หรือเย็บผ้าซึ่งต้องใช้เงินลงทุนซื้อเครื่องจักร เครื่องมือซึ่งมีราคาค่อนข้างสูง อีกทั้งยังมีปัญหาในเรื่องเขียนโครงการหรือแผนธุรกิจเพื่อขอเงินทุนจากรัฐ (เช่น กองทุนบทบาทสตรี)ไม่เป็น ซึ่งผู้วิจัยได้เข้าไปอบรมให้ความรู้ในเรื่องการเขียนแผนให้กับชาวบ้านด้วย สามารถอ่านได้ในรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ ส่วนกลุ่มเศรษฐกิจชุมชนที่มีโอกาสเติบโตสูงก็มักไม่รับสมาชิกเพิ่มโดยให้เหตุผลว่าตอนเริ่มต้นตอนแรกนั้นทางกลุ่มลำบากกันมาก่อน ปัจจุบันเมื่อได้ทำไร้อยากจะให้กับสมาชิกกลุ่มเดิมก่อน เช่นกลุ่มปุ๋ยอินทรีย์ แต่อย่างไรก็ตาม ทางกลุ่มก็ไม่ได้ปิดกั้นความรู้ เพราะได้มีการถ่ายทอดให้กับผู้ที่สนใจและมาดูงานอยู่ตลอดเวลา จากงานวิจัยนี้ยังพบอีกว่ากลุ่มเศรษฐกิจชุมชนสามารถสร้างรายได้ให้กับชาวบ้าน และเมื่อชาวบ้านมีรายได้ก็มีผลให้เศรษฐกิจของชุมชนมีการพัฒนาสำหรับปัจจัยที่มีผลต่อการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนที่พบว่าเป็นจุดแข็งของทุกกลุ่มคือ มีโครงสร้างในการบริหารจัดการที่ชัดเจน สมาชิกมีทัศนคติที่ดีต่อการทำงาน รวมถึงมีมนุษยสัมพันธ์และความสามัคคีกัน ส่วนผู้นำกลุ่มก็มีความเข้มแข็ง เสียสละ อดทน สถานที่ทำการมีความมั่นคงแข็งแรง องค์กรและหน่วยงานต่างๆให้ความสนใจและช่วยเหลือด้านการบริหารจัดการ ด้านการตลาด ด้านบัญชี ตลอดจนด้านการบรรจุหีบห่อ และที่เป็น

จุดอ่อนคือ กรรมการและสมาชิกไม่มีความรู้ทักษะในการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ไม่มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ ให้กับคนรุ่นหลัง (ยกเว้นกลุ่มปุยอินทรีย์อัดเม็ด) จากการสัมภาษณ์พบว่าคนรุ่นใหม่ไม่ให้ความสนใจ เมื่อจบการศึกษาก็จะไปประกอบอาชีพในเมือง ส่วนปัจจัยภายนอกที่เป็นอุปสรรคของทุกกลุ่มคือ นำเทคโนโลยีเข้ามาใช้ในการเก็บข้อมูลไม่เป็น ทำให้การเก็บข้อมูลไม่เป็นระบบ จากผลการวิจัยพบว่าพบว่าชาวบ้านที่เป็นสมาชิกของกลุ่มเศรษฐกิจชุมชนร้อยละ 78.1 มีความรู้แค่ระดับประถมศึกษา และจากการสัมภาษณ์พบว่าส่วนใหญ่ไม่เคยใช้คอมพิวเตอร์เลย ประกอบกับอายุค่อนข้างมากคือร้อยละ 40.1 มีอายุระหว่าง 55-60 ปี รองลงมา ร้อยละ 31.6 มีอายุระหว่าง 45-54 ปี ทำให้ไม่พร้อมกับการเรียนรู้เรื่องเทคโนโลยี ในขณะที่โอกาสที่เอื้อต่อกลุ่มเศรษฐกิจชุมชนและส่งผลให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน สำหรับแต่ละกลุ่มจะแตกต่างกันไป เช่น กลุ่มจักสานแข่ง และกลุ่มทอพรหมเช็ดเท้า จะมีการแข่งขันทางการตลาดน้อย ในขณะที่เดียวกันสินค้าของกลุ่มจักสานแข่งก็มีราคาดีด้วย แต่ราคาสินค้าของกลุ่มทอพรหมเช็ดเท้าค่อนข้างต่ำเพราะส่วนใหญ่เป็นการขายให้กับผู้ขายวัตถุดิบ เป็นต้น

เมื่อพิจารณาจากสมาชิกกลุ่ม ในด้านสภาพเศรษฐกิจ จากการสัมภาษณ์เพิ่มเติมพบว่า สมาชิกจะมีปัญหาในเรื่องเงินทุน และมีปัญหาในเรื่องของการเขียนแผนธุรกิจเพื่อขอเงินสนับสนุน ด้านการใช้แรงงานและการเคลื่อนย้ายแรงงาน จากการสัมภาษณ์เพิ่มเติมพบว่าในการรวมกลุ่มเศรษฐกิจชุมชนนั้นบางกลุ่มหากต้องมีการจ้างแรงงานในการผลิต ทางกลุ่มจะเลือกจ้างจากครอบครัวของสมาชิกกลุ่มเพื่อเป็นการกระจายรายได้ให้กับครอบครัวของสมาชิก การรวมกลุ่มนี้ภาพรวมไม่มีผลต่อการอพยพของแรงงานในท้องถิ่นเนื่องจากการผลิตจำเป็นต้องใช้ความรู้เฉพาะ จากการสัมภาษณ์พบว่า คนรุ่นหลังไม่ค่อยให้ความสนใจเมื่อจบการศึกษาก็จะไปทำงานที่อื่นทำให้ภูมิปัญญาชาวบ้านขาดช่วงในการสืบทอดความรู้ ในปัจจุบันยังไม่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงอาชีพในหมู่บ้าน แต่หากคนรุ่นนี้หมดไปจะมีผลให้อาชีพที่ต้องอาศัยภูมิความรู้ดั้งเดิมสูญหายไปด้วย ส่วนด้านสังคมและวัฒนธรรม การรวมกลุ่มนี้ทำให้ผู้นำครอบครัวไม่จำเป็นต้องไปทำงานนอกพื้นที่ และเป็นการสร้างโอกาสทางการศึกษากับคนในครอบครัวมากขึ้นเพราะการรวมกลุ่มทำให้รายได้ของครอบครัวเพิ่มขึ้น อีกทั้งยังมีผลให้เกิดความสามัคคีและความเอื้ออาทรของคนในหมู่บ้านมากขึ้นเพราะแต่ละกลุ่มมีการเอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกัน

วัตถุประสงค์ที่ 2 สรุปและอภิปรายผลได้ว่า นักท่องเที่ยว มีความพึงพอใจต่อการให้บริการในด้านต่างๆ ในแหล่งท่องเที่ยวของวนอุทยานเขาหลวงในด้านการดูแลรักษาให้แหล่งท่องเที่ยวคงความเป็นธรรมชาติค่อนข้างมาก เนื่องจากสภาพแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ของวนอุทยานเขาหลวงยังมีความเป็นธรรมชาติสูงมากอีกทั้งยังต้องการการพัฒนาอีกมากบางที่ถนนหนทางที่จะเข้าไปยังแหล่งท่องเที่ยวไม่ค่อยสะดวกนัก ผลกระทบต่อธรรมชาติจึงมีน้อย ในขณะเดียวกันนักท่องเที่ยวได้มีการประเมินความพึงพอใจด้านสภาพ/ขนาดของถนน ด้านโทรศัพท์สาธารณะ/การติดต่อสื่อสารกับพื้นที่นอกวนอุทยานเขาหลวง ด้านจำนวนของถังขยะ/ภาชนะรองรับขยะ และด้านค่าใช้จ่ายในการนำเที่ยว ในระดับปานกลางจากปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดอุปสงค์การท่องเที่ยวของ ชูลิทธิ ชูชาติ (2538) ที่กล่าวว่า หากแหล่งท่องเที่ยวนั้นขาดสิ่งอำนวยความสะดวกในการเข้าไปถึง ความต้องการเดินทางของนักท่องเที่ยวก็ลดน้อยลง แม้ว่าสถานที่ท่องเที่ยวจะมีความประทับใจก็ตาม อีกทั้งการอำนวยความสะดวกและบริการต่างๆ และปัจจัยพื้นฐานทางการท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ ระบบการสื่อสาร การคมนาคม และสาธารณูปโภคก็จะเป็นสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวเป็นปัจจัยชักนำประชาชนไปยังแหล่งท่องเที่ยว สอดคล้องกับเกณฑ์กำหนดแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ราโพพรรณ แก้วสุริยะ, 2551, หน้า 352)

ทั้งนี้ทางวนอุทยานควรพิจารณาถึงความพร้อมของวนอุทยานตามมาตรฐานด้านการบริการของแหล่งท่องเที่ยวที่ยังมีไม่เพียงพอ เพราะสิ่งเหล่านี้จะช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเที่ยวที่วนอุทยานเพิ่มมากขึ้น เมื่อทางวนอุทยานประสบปัญหาเรื่องงบประมาณควรแก้ปัญหาด้วยการให้ชาวบ้านในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว ในกรณีของน้ำตกหินลาด สามารถพัฒนาได้โดยทำการอบรมให้ความรู้เพิ่มเติมกับชาวบ้านในส่วนที่ยังขาดไปเช่นเรื่องการบริหารจัดการพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว รวมถึงเรื่องการสร้างความปลอดภัยในการให้บริการกับนักท่องเที่ยว และสามารถให้คำแนะนำเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เพื่อลดปัญหาหามลภาวะ และการทำลายสิ่งแวดล้อมแก่นักท่องเที่ยวได้เป็นต้น สิ่งเหล่านี้จะมีผลให้ชาวบ้านมีรายได้จากการเข้ามาทำงาน หรือค้าขายในบริเวณแหล่งท่องเที่ยว ในขณะเดียวกันชาวบ้านก็จะได้รับรู้ว่าการรักษาธรรมชาติเหล่านี้จะเป็นแหล่งรายได้แหล่งใหม่ให้กับพวกเขา หากพวกเขายังทำลาย ไม่ดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้ก็เท่ากับเป็นการทำลายแหล่งรายได้ของพวกเขาเอง เช่นการตัดไม้ทำลายป่าทำให้ดิน

ไม่อุ้มน้ำ เมื่อหน้าฝนก็เกิดน้ำหลากมีการกัดเซาะหน้าดินพังทลาย พอถึงหน้าแล้งน้ำตกลึกก็ไม่มีน้ำ นักท่องเที่ยวก็ไม่อยากมาเที่ยว เป็นต้น

จากการสนทนากลุ่ม ได้ข้อเสนอกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในที่นี้ คือน้ำตกหินลาดได้โดยในลำดับแรกชุมชนควรจัดทำประชาคมชาวบ้านเรื่องการพัฒนาน้ำตกหินลาดเป็นแหล่งท่องเที่ยว เพื่อแนบไปพร้อมกับโครงการขอรับการสนับสนุนเรื่องงบประมาณจากหน่วยงานต่างๆ สำหรับขอจ้างผู้เชี่ยวชาญมาทำการสำรวจพื้นที่อย่างละเอียดและจัดทำแผนใหญ่ (Master Plan) ก่อน แล้วจึงจัดทำแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว น้ำตกหินลาด ชุมชนวังม้า โดยทำเป็นแผนการพัฒนาระยะสั้น ระยะปานกลาง และระยะยาว แล้วค่อยดำเนินการทีละส่วนแบบค่อยเป็นค่อยไป เพราะงบประมาณคงไม่เพียงพอที่จะทำพร้อมกันในครั้งเดียว จึงควรจัดแบ่งทำทีละส่วนตามลำดับ

7. ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะขอเสนอแนะดังต่อไปนี้

7.1 ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยเฉพาะผู้นำชุมชน ควรให้การสนับสนุนให้ชาวบ้านในชุมชนมีการรวมกลุ่มเศรษฐกิจอย่างจริงจัง เพราะจะมีส่วนสำคัญในการสร้างรายได้ให้กับครอบครัวของสมาชิกและชุมชน เพราะจะช่วยทำให้ครอบครัวมีการใช้แรงงานมากขึ้น อีกทั้งยังทำให้ความสัมพันธ์ทางครอบครัวอบอุ่นขึ้น สร้างโอกาสทางการศึกษากับคนในครอบครัวมากขึ้น มีผลให้ความสามัคคีและความเอื้ออาทรของคนในหมู่บ้านมากขึ้นด้วย

7.2 ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการดูแลแหล่งท่องเที่ยว น้ำตกหินลาดไม่ว่าจะเป็นองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้ใหญ่บ้าน หัวหน้าวนอุทยานเขาหลวง ตลอดจนชาวบ้านเองควรจริงจังกับการพัฒนาและเข้ามาบริหารจัดการน้ำตกหินลาด เพราะจะเห็นได้ว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวในเขตวนอุทยานเขาหลวงอีกแห่งหนึ่งที่มีนักท่องเที่ยวนิยมมาเที่ยว ซึ่งสามารถเป็นแหล่งรายได้ให้กับชาวบ้านและชุมชน หมู่ 16 ตำบลวังม้า ได้อย่างดี หากติดปัญหาเรื่องงบประมาณผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหลายสามารถหาแหล่งงบประมาณจากที่อื่นได้ เช่น จากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย หรือจากองค์การบริหารส่วนจังหวัด เป็นต้น

7.3 ในช่วงเทศกาลหากมีความจำเป็นในเรื่องจำนวนบุคลากรที่ไม่เพียงพอจริงๆ ควรจ้างชาวบ้าน และนักเรียนในชุมชนที่อยู่ในบริเวณวนอุทยานเขาหลวงที่ผ่านการอบรมในเรื่องของการเพิ่มศักยภาพในการให้บริการนักท่องเที่ยวแล้วมาช่วย ซึ่งนอกจากจะ

เป็นผลดีต่อนักท่องเที่ยว และทางวนอุทยานแล้ว ยังเป็นการสร้างรายได้ให้ชุมชนในท้องถิ่น อีกทั้งยังเป็นการบริหารจัดการวนอุทยานเขาหลวงแบบให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมซึ่งจะทำให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของไทยมีความยั่งยืน ซึ่งจากงานวิจัย เรื่องการพัฒนาศักยภาพในการให้บริการนักท่องเที่ยวในเขตอุทยานแห่งชาติแม่วงก์ของพัชรภา สິงห์ธนสาร และพิสิษฐ์ ทองสมบูรณ์ (2555) พบว่า เป็นอีกวิธีหนึ่งในการแก้ปัญหาเรื่องบุคลากรได้

บรรณานุกรม

- กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
(มปป). การศึกษาเกณฑ์กำหนดมาตรฐานการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในอุทยาน
แห่งชาติ. กรุงเทพฯ: มปป.
- จันทนา อินทปัญญา, รวิวรรณ เทนอิสสระ และ ณัฐชัย นุชชม. (2553). การวิจัยเชิง
ปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ
แก้ไขปัญหาความยากจนของประชากรในบริเวณพื้นที่โดยรอบวนอุทยานเขา
หลวง จังหวัดนครสวรรค์ และจังหวัดอุทัยธานี. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิต
พัฒนบริหารศาสตร์.
- จิตรภา กุลชลบุตร. (2550). การวิจัยสำหรับนักวิจัยรุ่นใหม่. กรุงเทพฯ: สหธรรมมิก.
- ชัยวุฒิ ชัยพันธุ์. (2542). การจัดการ การเกษตรทรัพยากรธรรมชาติและการท่องเที่ยว.
กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชูสิทธิ์ ชูชาติ. (2538). องค์ประกอบพื้นฐานด้านการท่องเที่ยว. จุลสารการท่องเที่ยว,
14(5), ตุลาคม-ธันวาคม, 38-45.
- พัชรภา สิงห์ธนสารและพิสิษฐ์ ทองสมบูรณ์. (2555). การเพิ่มศักยภาพในการให้บริการ
นักท่องเที่ยวในเขตอุทยานแห่งชาติแม่วงก์. นครสวรรค์: สำนักวิจัยและพัฒนา
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- มาริสา โกเศษะโยธิน. (2546). องค์ความรู้และการถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านในการทำ
นาข้าวด้วยวิธีเกษตรธรรมชาติ จังหวัดสุพรรณบุรี. กรุงเทพฯ: สำนักบริหารงาน
การศึกษานอกโรงเรียน
- รำไพพรรณ แก้วสุริยะ. (2551). การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. หน่วยที่ 14 ในเอกสารการสอน
ชุดวิชา ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยว หน่วยที่ 8-15
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: แสงจันทร์การพิมพ์.
- วนอุทยานเขาหลวง. (2557). จำนวนนักท่องเที่ยวตั้งแต่ปี 2550- 2556. นครสวรรค์:
สำนักพื้นที่อนุรักษ์ที่ 12 นครสวรรค์.

สังคีต พิริยะรังสรรค์. (2541). “เศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเอง ปรัชญา ฐานะและอนาคต” ในเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง: แนวความคิดและยุทธศาสตร์รวบรวมและจัดพิมพ์โดย กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. กรุงเทพฯ: ท้องถิ่น.

สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดนครสวรรค์. (2557). ข้อมูลสรุป. ปี 2556. นครสวรรค์: สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดนครสวรรค์.

Yamane, T. (1973). *Statistics: An introductory analysis* (3rd ed.). New York: Harper and Row.